

به نام خدا

کشف حجاب در ایران

روز ۱۷ دی ملکه پهلوی و

دخترانش در راه پیوستن به

رضا شاه

کشف حجاب در ایران، به بخشی از تاریخ ایران در دوران رضاشاه پهلوی گفته می‌شود که رضا شاه قانونی را در ۱۷ دی ۱۳۱۴ تصویب کرد که بنابر آن، زنان و دختران ایرانی از استفاده از چادر، روبند و روسری منع شدند. نخستین نشانه‌های کشف حجاب را می‌توان در سخنرانی بدون روبند طاهره قره‌العین و همچنین ناصرالدین شاه قاجار و در محافل روشنفکری یافت. همچنین فعالان جنبش زنان ایران در دوره مشروطه و ابتدای حکومت رضاشاه بحث‌هایی در نقد حجاب گشودند.

ولی رسمیت پیدا کردن و اجباری شدن چند ساله‌ی آن به دوره حکومت رضا شاه باز می‌گردد. طاهره قره‌العین در سال ۱۲۶۴ هـ ق در واقعه بدشت سخنرانی کرد و با حاضر شدن بدون نقاب و روبند حاضران را شگفت‌زده کرد. در برابر قاجار، مسافرت‌های شاه به اروپا و مشاهداتش از وضعیت پوشش زنان اروپایی در برابر تأثیر به سزایی داشت.

به تدریج موضوع «کشف حجاب» در قالب تجدد خواهی به محافل روشنفکری و اشعار شعرا نفوذ کرد و در مطبوعات منعکس شد. در مجموع، زنان از بی‌حجابی بسیار دفاع کردند و انحطاط اخلاقی جامعه را از سرکوب زنان توسط مردان می‌دانستند. هدی شعراوی نیز در همین دوره، در سال ۱۳۰۲ در مصر حجاب اسلامی‌اش را به نشانه حمایت از جنبش فمینیستی با اهدافی گسترده تر، در دریای مدیترانه انداخت. در دوره رضاشاه به تدریج لباس‌های اروپایی زنان با کنسرت‌های بی‌حجاب قمرالملوک وزیری در باشگاه ایران به میان مردم آمد. رضا شاه قانون کشف حجاب را یکباره صادر نکرد.

کشف حجاب در ایران پدیده‌ای ناشی از آشنایی با غرب و تجددخواهی افرادی است که افکار و زندگی غربی را تجربه کرده بودند و می‌کوشیدند زنان ایرانی را نیز مانند زنان اروپایی بعد از رنسانس بدون حجاب و نیمه عریان سازند و البته لباس مردان را نیز تغییر دهند. درحالی که نخستین نشانه‌های کشف حجاب را می‌توان در برابر

ناصرالدین شاه قاجار و سپس در محافل روشنفکری مشاهده نمود، رسمیت یافتن آن به دوره دیکتاتوری رضا شاه پهلوی باز می‌گردد. رضاخان که پیش از رسیدن به مقام پادشاهی خود را فردی دیندار و پویای بند به اصول مذهب نشان داده بود، پس از به قدرت رسیدن به تدریج ماهیت اصلی خود را نمایان ساخت او که به نام تجددگرایی، تضعیف ارزش‌های دینی را سر لوحه برنامه‌نوسازی فرهنگی خود قرار داده بود، طی اقداماتی مخالفت عملی خود را با اسلام و فرهنگ و سنن اسلامی جامعه آغاز کرد. از جمله این اقدامات می‌توان به حضور روزافزون کمیسیون‌های مذهبی، تاسیس مدارس جدید، بازگشت اشراف زادگان تحصیل کرده از فرنگ، تاسیس کانون‌ها و انجمن‌های روشنفکری، تغییر نظام آموزشی، اجباری کردن استفاده از کلاه شاپو، متحد‌الشکل نمودن البسه، کشف حجاب بانوان، ترویج بی‌قیدی در میان زنان، جلوگیری از حضور زنان باحجاب در پارک‌ها، سینماها، تئاترها، هتل‌ها و سایر مراکز عمومی و... اشاره نمود.

در مرحله نخست سیاست‌نوسازی فرهنگی رضاخان در سال 1307 اتباع ذکور ایرانی موظف شدند لباس‌های متحد‌الشکل با کلاه خاص شبیه فرانسویان (کلاه پهلوی) بپوشند؛ با اجباری کردن این قانون به تدریج تعداد کت و شلوار پوش‌ها زیاد شد. در سال 1313 آنجا به شدت تحت تأثیر اقدامات کمال پاشا (آتاتورک) قرار گرفت و رمز ترقی و پیشرفت کشور را در تغییر کلاه پهلوی، کلاه شاپو و رفع حجاب از زنان دید.

سال از سفر به ترکیه در آذر ۱۳۱۴ به محمود جم «رئیس‌الوزرا» چنین بازگو کرد: نزدیک دو سال است که این موضوع سخت فکر مرا به خود مشغول داشته است، خصوصاً از وقتی که به ترکیه رفتم و زن‌های آنها را دیدم که «پیچه» و «حجاب» را دور انداخته و دوش به دوش مردهایشان در کارهای مملکت به آنها کمک می‌کنند، دیگر از هر چه زن چادری است بدم آمده‌است. اصلاً چادرو چاقچور دشمن ترقی و پیشرفت مردم است. درست حکم یک دمل را پیدا کرده که باید با احتیاط به آن نیشتر زد و از بین برد.

جشن کشف حجاب در قم

از این رو بخشنامه‌ی کشف حجاب جهت تصویب رضاشاه در تاریخ ۲۷ آذر ۱۳۱۴ از طرف رئیس‌الوزرا به دربار فرستاده شد تا در آغاز دی‌ماه فرمان اجرای غیر رسمی قانون کشف حجاب به تمام ولایات ایران ارسال گردد. رضا شاه در ۱۷ دی سال ۱۳۱۴ طی جشن فارغ‌التحصیلی دختران بی‌حجاب در دانشسرای مقدماتی رسماً بر کشف حجاب تأکید کرد. کشف حجاب در ترکیه اختیاری بود و علاوه بر آن آتاتورک فعالیت‌های برنامه‌ریزی شده و تبلیغات محتاطانه‌ای برای تشویق زنان به برداشتن حجاب اجرا می‌کرد.

برنامه گسترده‌ی رضا خان همچنین با مخالفت های گسترده‌ای از سوی علما مواجه شد. در شیراز آیت‌ال... فال‌اسیری و در تبریز آیت‌ال... انگجی و آیت‌ال... آقا میرزا صادق آقا به اعتراض شدید پرداختند.

قانون کشف حجاب

بازدید رضاشاه و محمدرضا پهلوی (ولیعهد) از صف دانش‌آموزان در استان مازندران نخستین شایعات پیرامون قانون جدید، هنگامی پخش شد که رضاشاه تحت تأثیر اصلاحات دموکراتیک در افغانستان قرار گرفته بود و امان‌الله خان و ملکه ثریا، شاه و ملکه افغانستان در سال ۱۳۰۸ به ایران آمدند.

ملکه افغانستان بی‌حجاب بود و جنجالی در میان روحانیون ایران برانگیخت. آنان از رضاشاه خواستند ملکه افغانستان را در ایران مجبور به داشتن حجاب کند که رضاشاه نپذیرفت. در همین زمان شایعاتی درباره تصویب قانون منع حجاب پخش شد.

رضا شاه پس از تنها سفر خارجی‌اش به ترکیه در ۱۲ خرداد ۱۳۱۳، تحت تأثیر اقدامات غرب‌گرایانه آتاتورک قرار گرفت. در این دوره نیز شایعاتی درباره ممنوعیت حجاب در مدرسه‌های دخترانه پخش شد، ولی قانونی در این راستا تصویب نشد. رضا شاه ترجیح می‌داد که مردم لباس متحدالشکل بپوشند؛ مردان کلاه پهلوی به سر گذارند و نسبت به تقییدات دینی در زمینه حجاب سستی نشان دهند. رضا شاه که شدیداً تحت تأثیر بی‌حجابی زنان ترکیه قرار گرفته بود، این مسئله را پس از گذشت یک

کشف حجاب در ایران، با آغاز سال ۱۳۱۴ تبلیغات حکومتی در مورد کشف حجاب به اوج خود رسید. علی اصغر حکمت- وزیر معارف - در فروردین ۱۳۱۴/۱۹۳۵ در مدرسه شاپور شیراز جلسه‌ای تشکیل داد و از اصناف مختلف دعوت کرد. در این مراسم عده‌ای دختر جوان بدون حجاب به اجرای برنامه پرداختند، همچنین در ۱۷ دی ماه

۱۳۱۴/۱۹۳۶ رضاشاه، همسر و دو دخترش بدون حجاب در مراسم فارغ‌التحصیلی دانشسرای تهران شرکت کردند. شاه در این مراسم خطاب به فارغ‌التحصیلان گفت: بی‌نهایت مسرورم که می‌بینم خانم‌ها در نتیجه دانائی و معرفت به وضعیت خود آشنا شده و پی به حقوق و مزایای خود برده‌اند. ما نباید از نظر دوربداریم که در سابق نصف جمعیت کشور ما به حساب نمی‌آید نصف قوای عامله ممالکت عاطل بود. شما خانم‌ها این روز را یک روز بزرگ بدانید و از فرصت هائی که دارید برای ترقی کشور استفاده نمائید با این اقدام از سوی رضا شاه پروژه کشف رسماً کلید خورد همزمان با اجرای جشن‌ها و برنامه‌های طراحی شده از سوی دولت برای ترویج کشف حجاب، یک سلسله مقالات به نظم و نثر در جراید منتشر و در آن‌ها از نقاب و حجاب زنان انتقاد به عمل آمد. پلیس نیز مامور شد با خشونت تمام به مبارزه با حجاب اسلامی - به هر شکل - بپردازد با وجود تمام تبلیغات و اقدامات، مردم ایران در مقابل تغییر پوشش مقاومت می‌ورزیدند.

قاجاریه و کشف حجاب

جریان غرب گرایی، ابتدا در شکل پوشش مردان ایرانی در دوران فتحعلی شاه اثر گذاشت. رفت و آمدهای هیئت های فرانسوی به دربار ایران به منظور عقد قراردادهای سیاسی - نظامی با دولت ایران سبب شد که دربار ایران به تدریج با تحولات سیاسی، نظامی و اجتماعی اروپا آشنا شود؛ فرانسویان برای نفوذ در ایران، از دربار شروع کردند و چندین خیاط فرانسوی را به دربار قاجار فرستادند این خیاط ها، لباس هایی برای شاهزادگان قاجار می دوختند که از طرح های اروپایی مایه گرفت و به ظاهر آنها را پیش چشم دیگران برجسته می نمود. سفر ناصرالدین شاه به اروپا، در ظواهر پوشش اندرونی زنان دگرگونی پدید آورد. البته هنوز شرایط برای تغییر پوشش زنان در بیرون خانه فراهم نشده بود در این دوره، زنان جوان گاه روبند را یک طرف سر جمع می کردند.

رضاخان و سفر ترکیه

مهم ترین عامل پیدایش و اجرای کشف حجاب، سفر رضاشاه به ترکیه بود. اگرچه رضاشاه فکر تجددگرایی را از اوایل سلطنت در سر می پروراند، ولی سفر به ترکیه این فکر را تقویت کرد. شاه ایران در سفر چند روزه خود، از مناطق گوناگونی بازدید کرد. نوع لباس و شیوه فعالیت زنان در جامعه و شیوه تعلیم و تربیت دختران ترک، نظر او را جلب کرد. شاه تصور می کرد تمام این تغییرات و پیشرفت های ترکیه، حاصل فعالیت مساوی زنان و مردان بوده است و مایل بود به پندار خود،

پوشش سر در عصر ایرانی - ترکی

در عصر ایرانی - ترکی، یعنی حکومت های غزنویان، سلجوقیان و خوارزمشاهیان، زنان از نوعی مقنعه و چادر استفاده می کردند که تمامی سر را می پوشاند. معمولاً پیشانی، چانه و دهان را نیز پنهان می کرد و روی این مقنعه و روی پیشانی، نواری بسته می شد. نوع دیگری از این مقنعه تقریباً همچون چادر هم سر را می پوشاند و هم ادامه آن شانه ها و تقریباً تمامی بدن را پنهان می کرد. این سرپوش ها اکثراً به رنگ سفید، سبز و گاه قرمز بود.

بازتاب پوشش زنان عصر صفوی در سفرنامه

شارون فرانسوی، درباره پوشش سر زنان عصر صفوی در سفرنامه اش آورده است: (پوشش سر زنان، چارقد سفیدی است که تا سر شانه می رسد و چادر سفید بلندی که فقط چشم ها از پشت آن پیداست و جلو صورت را با پارچه مُشَبَّک دست باف یا توری می بندند در منزل هم زنان سر خود را می پوشانند و تا روی سینه آنها پوشیده است. در سفرنامه الناریوس نیز در این باره آمده است: « زنان هنگامی که از خانه خارج می شوند، صورت خود را با تور سفید می پوشانند و چادرشان تمام بدن آنها را فرا می گیرد و فقط چشمان آنها باز است.» این توصیف ها، اهمیت پوشش را از نگاه غربیان تیزبین نشان می دهد.

حجاب در فرهنگ ملت های جهان

لاروس در دایرة المعارف خود درباره حجاب در ملت های پیشین می نویسد: «عادت زن های یونان قدیم بر آن بود که به حجاب اهمیت می دادند و حتی پیرزنان هم محجبه بوده اند». قدیم ترین نویسندگان یونانی می نویسند که حجاب زنان فینقی، سرخ بوده و حجاب مخصوصی داشته اند که به جز دو چشم، همه بدنشان را می پوشانیده اند. رومی ها نیز آن گونه در حجاب اهتمام داشتند که قابله ها و دایه ها هم از خانه خود بیرون نمی رفتند مگر با چادر و روی پوشیده و در زیر چادر هم عبایی بلند و سرتاسری می پوشیدند.

حجاب در آیین یهود

بر اساس آیین یهود، زنان هنگام حضور در اجتماع، موی سر خود را می پوشانند و به حجاب، پای بند بودند. برای نمونه، در سفر پیدایش تورات باب چهارم آیه 64 آمده است: «آن زن بُرَقَع (روپوش) را از صورت برداشت و اسحاق را دید. پس از شتر پیاده گشت و به غلام گفت: این شخص رَوَندۀ در اینجا کیست؟ غلام گفت: آقای من است. پس زن بُرَقَع را به صورت انداخت.

برای جبران عقب ماندگی های ایران، چنین وضعی در ایران نیز پدید آید. از این رو، کشف حجاب زنان در ایران را می توان ره آورد سفر او به ترکیه دانست.

رضاخان و اعلام رسمی کشف حجاب

در سال های 1307 تا 1314 خورشیدی، بی حجابی علنی تا حدی رواج یافته بود. چنان که عده ای از زن های طبقات مرفه اروپایی از طرف رضاخان اجازه داشتند در منزل لباس اروپایی به تن کنند و حتی عده ای از آنها بدون حجاب در خیابان ها حاضر شوند. حتی توافق شده بود که اگر شخصی از مراجع و علما مانع این کار شد، شهربانی و مأموران حکومتی در مقابل، از زنان بی حجاب حمایت کنند سرانجام انتظار غربی ها به سر رسید. رضاشاه به اتفاق ملکه و دو دخترش که بی حجاب بودند و لباس اروپایی به تن داشتند، در دانش سرای مقدماتی حضور یافت و با اعطای دیپلم به محصلان و معلمان، کشف حجاب را به طور رسمی اعلام کرد. این در حالی بود که آثار شرم و حیا از رخسار بسیاری از زنانی که به اجبار در مراسم شرکت کرده بودند، آشکار بود و حتی عده ای از زنان، تا پایان مراسم رو به دیوار ایستاده بودند و اشک می ریختند.

اقدامات خشونت آمیز بر ضد زنان باحجاب

اعمال محدودیت بر ضد زنان باحجاب در آغاز و پس از آن، استفاده از شیوه های سرکوب گرانه پلیسی، چهره دوم جشن ها و سخن رانی های به ظاهر مترقیانه رضاخانی بود در همین زمان، برخی از مغازه دارها نیز هم گام با شهربانی، در اعمال محدودیت ها شرکت و با چسباندن اطلاعیه هایی بر در مغازه خود بدین مضمون که: «به چادری ها جنس نمی فروشیم» با مأموران همکاری می کردند. پس از مدتی به مأموران دستور داده شد خشونت بیشتری به خرج دهند، بر اساس گزارش های شاهدان عینی، پلیس در گوشه خیابان ها می ایستاد و زنان چادری را زیر نظر می گرفت و چادر از سر آنها برمی داشت و پاره می کرد، به گونه ای که جوی های آب کنار برخی از خیابان ها، از چادر انباشته شده بود.

بازتاب کشف حجاب در برخی روزنامه ها

برخی مطبوعات دوره رضاخان که در برابر غرب، خودباخته بودند، با حمایت از کشف حجاب، آن را آزادی زنان از اسارت پنداشتند. برای نمونه، سرمقاله روزنامه ایران در 18 دی 1314 خورشیدی چنین بود: «دیروز میهن عزیزمان، ایران، وارد یک مرحله جدید از حیات اجتماعی خود گردید. « در این روز تاریخی، سند آزادی زنان ایران امضا شد و از این به بعد، زن ایرانی وارد مرحله سعی و عمل می گردد در این روز، نیمه دیگر جمعیت ایران، زندگانی نوین را

از سر گرفت و ارزش معنوی نفوس ایران بیشتر شد و این خبر نه تنها زن و مرد ایرانی را مسرور می کند، بلکه در همه جای جهان پیچیده و تمامی جهانیان را مجذوب خود خواهد ساخت و اکنش آیت الله مرعشی نجفی رحمه الله در برابر کشف حجاب در زندگی نامه آیت الله مرعشی نجفی رحمه الله آمده است، که ایشان با شجاعت تمام، در برابر رئیس پلیس قم که سعی داشت در حرم مقدس حضرت فاطمه معصومه (س)، حجاب زنی را به زور از سرش بردارد، ایستادگی کرد و سیلی محکمی بر گوش او نواخت. این شخص، آیت الله نجفی را تهدید به قتل کرد، ولی فردای آن روز قسمتی از سقف بازار بر سرش ریخت و در دم کشته شد.

پی آمدهای کشف حجاب در جامعه

* پی آمدهای اجتماعی - فرهنگی

آن دسته از زنان که حجاب را به نام ترقی رها کردند، بین خود و نسل گذشته و فعلی که به حفظ آداب و رسوم جامعه خود مقید بودند، مانعی به وجود آوردند. این نسل جدید و تجددخواه، اوقات فراغت خود را بیشتر در سینماها و سالن های نمایش می گذراندند تا خلأ ناشی از ناپیوستگی با جامعه گذشته را پر کنند. بنابراین، سست شدن بنیان خانوادگی و پیوندهای زناشویی و در نتیجه، افزایش میزان طلاق و در پی آن، گسترش فساد و بحران های اخلاقی و روانی، از پی آمدهای منفی کشف حجاب به شمار می آید.

* پی آمدهای اقتصادی

بیشتر زنانی که پس از کشف حجاب فرصت یافتند وارد اجتماع شوند و شغلی انتخاب کنند، پیش از آنکه شغل تولیدی را برگزینند و در چرخه تولید مفید باشند، وارد شغل های به ظاهر خدماتی شدند و به مصرف کالاهای ساخت لوکس و بیگانه پرداختند. مدعیان کشف حجاب این گونه مصرف گرایی را مترادف با پیشرفت زن ایرانی می دانستند. اگر زن از حجاب درآمده ایرانی به دامان حجاب های دیگر نمی افتاد و اگر پیش از مصرف به تولید می پرداخت، شاید با حضور خویش در اجتماع می توانست در پیشبرد اقتصاد کشور و خانواده بیش از گذشته مفید باشد، ولی این قربانی توطئه بیگانگان و مزدوران داخلی آنها، بیشتر مصرف کننده شد تا تولید کننده؛ آن هم مصرف کننده کالاهای لوکس خارجی.

* پی آمدهای سیاسی

پس از کشف حجاب، زنان به حقوق سیاسی قابل مقایسه با مردان دست نیافتند. تنها در دهه چهل بود که حکومت پهلوی در راستای جریان اصلاحات امریکایی در ایران، مأموریت یافت تا از راه دست بردن در برخی مقررات مربوط به انجمن های ایالتی و ولایتی و در پوشش اعطای برخی امتیازهای ظاهری، به تضعیف موقعیت مذهب، روحانیت و تقویت فرهنگ بیگانه و گسترش بی بندوباری در جامعه بپردازد.

ورود زنان به صحنه های اجتماعی در حالی که همانند مردان از ابتدایی ترین حقوق انسانی مانند حق انتخابات آزاد محروم بودند، ماهیتی جز فریب کاری نداشت.

عفاف نامه

چیست علمی به از نهفتن رو

وانگهی بهر بانوان نکو

وین قبا دوخته به قامت اوست

بهترین علم زن نجابت اوست

پس از آتش به لطف پروردن

علم زن چیست حاصل آوردن

ادب آموختنش آنچه توان

هنر آموختنش از دل و جان

هر کسی را برای کاری ساخت

آن که نه طاق آسمان پرداخت

کار آن را نه درخور این کرد

بهر هر یک وظیفه تعیین کرد

کار زن هم ز کار مرد جداست

آری آن سان که نقش هر دو سواست

زینب خوشبخت

رابط حجاب و عفاف

آموزشگاه

شهید علی اکبر عرب میچ

آذرماه ۹۴

سوالات مسابقه کشف حجاب

۱- کشف حجاب در چه تاریخی و توسط چه کسی تصویب شد؟

۲- نخستین نشانه های کشف حجاب در سخنرانی چه کسی و در کجا مشاهده شد؟

۳- در شیراز و تبریز چه کسانی به اعتراض با قانون کشف حجاب پرداختند؟

۴- از نظر رضاشاه دشمن ترقی و پیشرفت مردم چیست؟

۶- اعلام رسمی کشف حجاب در کجا صورت گرفت؟

۷- لاروس در دایره المعارف خود در مورد حجاب در ملتهای پیشین چه می نویسد؟

۸- مهمترین عامل پیدایش و اجرای کشف حجاب چه بود؟

۹- چه کسی با شجاعت تمام، در برابر رئیس پلیس قم که سعی داشت در حرم مقدس حضرت فاطمه معصومه (ع)، حجاب زنی را به زور از سرش بردارد، ایستادگی کرد و سیلی محکمی بر گوش او نواخت؟

۵- پی آمدهای کشف حجاب در جامعه چه بود؟

10- سست شدن بنیان خانوادگی و پیوندهای زناشویی و افزایش میزان طلاق و گسترش فساد و بحران های اخلاقی و روانی، از پی آمدهای کدام دسته است؟

نام و نام خانوادگی :

نام مدرسه:

پایه: